

NETOGRAFIA* W SZKOLE, CZYLI KONIEC Z... „ŹRÓDŁO: INTERNET”!

– poradnik dla nauczycielek i nauczycieli

W tym poradniku znajdziesz praktyczne przykłady i odpowiedzi na pytania:

Dlaczego uczyć opisywania źródeł internetowych?	1
Co warto powiedzieć uczniom?	4
Czego wymagać od uczniów?	6
Jak opisywać źródła internetowe?	7
Przykłady	8
Co jeszcze warto wiedzieć?	12
Ćwiczenia – praca ze źródłami	14

* **Netografia** - bibliografia tekstów internetowych (za: *Słownik Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Copyright © 1997-2013 Wydawnictwo Naukowe PWN SA, <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=2656207>, dostęp dnia 19.12.2013).

1. Dlaczego uczyć opisywania źródeł internetowych?

1. Internet jest ogromną kopalnią wiedzy i rozrasta się w błyskawicznym tempie. Jest większy niż jakakolwiek biblioteka, archiwum telewizyjne, czy radiowe. W tradycyjnej bibliotece można znaleźć książki, czasopisma, filmy i inne źródła – internet jest pod tym względem dużo bogatszy. Dlatego bez konkretnych informacji-wskazówek, jakich dostarcza nam prawidłowy opis, trudno odnaleźć wykorzystane materiały/źródła.
2. Różnorodność źródeł w sieci wymusza wiele form zapisu netograficznego, innego niż tradycyjny zapis bibliograficzny. Tak jak poprawnego zapisu bibliograficznego, tak netograficznego trzeba się nauczyć.
3. Internet ciągle się zmienia – dokumenty i inne źródła znikają, zmieniają lokalizacje lub są edytowane i modyfikowane – zapis netograficzny i poprawny opis źródła internetowego ułatwiają odnalezienie źródła i uwiarygodniają je.
4. Każdy może być współtwórcą zasobów sieci. Ucząc opisywania źródeł i poszanowania dla autora, uczymy też dbania o własne prawa: podpisywania własnej twórczości i świadomego udostępniania jej, np. na odpowiedniej licencji CC. Nauka opisu źródeł internetowych jest doskonałym wstępem do nauki o prawach zarówno twórcy jak i użytkownika sieci.
5. W internecie często brakuje danych, pozwalających na dokładne opisanie i zlokalizowanie źródeł. Ucząc ich opisu kształtujemy świadome i odpowiedzialne pokolenie, które będzie dbało o uzupełnianie tych informacji, zarówno tworząc własne dzieła, jak i korzystając z czyjejs twórczości.

Każde źródło posiada **autora/autorów (nawet jeśli nie są oni znani)** i o każdym można podać kilka takich **informacji, które pozwolą na jego zidentyfikowanie i odnalezienie. Źródła internetowe** nie są dokładnym odwzorowaniem tradycyjnych – dostępnych poza siecią – ale je **również należy opisywać** w taki sposób, aby ułatwić ich odnalezienie w sieci i pomóc w zidentyfikowaniu ich twórcy/-ów.

Internet jest obecnie dla uczniów naturalnym i często najszybciej dostępnym środowiskiem poszukiwania informacji i treści. Robią to od najmłodszych lat, na każdym etapie edukacji. Ważne, aby robili to poprawnie i świadomie. Szkoła jest miejscem, w którym powinni nabywać tych umiejętności. Nauczyciele muszą umieć przekazać wiedzę związaną z opisem źródeł internetowych w sposób odpowiedni dla danego poziomu kształcenia, oraz powinni sami poprawnie opisywać źródła internetowe, aby stać się dla uczniów przykładem.

Wiedza ta powinna być przekazywana przede wszystkim poprzez praktyczne ćwiczenia, które rozwiną w uczniach umiejętność wydobywania informacji kluczowych dla opisu netograficznego różnorodnych źródeł internetowych. Warto wychowywać świadome pokolenie, które będzie wiedziało, jak ważne jest opisywanie źródeł, po co i jak to robić prawidłowo.

Dlaczego czasami niełatwo opisać źródła internetowe?

- często nie zawierają elementów, które jednoznacznie je identyfikują:
 - imion i nazwisk twórców;
 - tytułów;
 - dat powstania dokumentów;

- odniesień do dokumentów źródłowych (opisu źródeł, bibliografii lub netografii);
- i innych, charakterystycznych dla danego typu źródła;
- często zmieniają adres w sieci, znikają lub ulegają znacznym zmianom;
- powstają nowe rodzaje dokumentów, np.: grupy i listy dyskusyjne, bazy danych, strony www, które wymagają nowej formy opisywania (nie pasują do nich dotychczasowe sposoby opisu źródeł tradycyjnych i innych źródeł obecnych w sieci. Dodatkowo kształtowanie się nowych standardów opisu jest procesem, który wymaga czasu);
- często sami twórcy utrudniają opisanie źródła – nie mają świadomości swoich praw, obowiązków i przywilejów i nie umieją opisywać źródeł.

Tak jak powszechne jest przekonanie o tym, że należy umieć opisywać źródła tradycyjne, np. książkowe, tak samo powszechna powinno być przekonanie o konieczności i umiejętności opisywania źródeł internetowych.

Wszyscy rozumieją, że pod cytatem z książki nie wystarczy napisać „źródło: biblioteka” lub „źródło: książka”. Analogicznie nie wystarczy napisać „źródło: internet” lub „źródło: serwis ze zdjęciami”. Takie zapisy nie ułatwiają odnalezienia, ani nawet zidentyfikowania wykorzystanego źródła.

Co nam daje opisywanie źródeł?

Pisząc pracę lub tworząc inne dzieło, często czerpie się lub korzysta z różnych źródeł, zawiera się w nim cytaty – wciąż uczymy się od innych. Aby robić to legalnie i nie łamać praw autorskich, trzeba wyszczególnić źródła, z których się czerpało i umieć je poprawnie opisać.

Podanie źródeł uwiarygodnia nas jako autorów!

Poprawnie podane źródła są atutem, podnoszą wiarygodność pracy i jej wartość (widać ile wysiłku włożone zostało w jej przygotowanie). Warto uczniów o tym przekonywać i nagradzać podawanie źródeł, tym bardziej, że czasem boją się to robić, żeby nie być posądzonymi o odtwórczość albo niesamodzielne przygotowanie prac.

Wskazówki dla nauczyciela:

1. dołącz podanie źródeł do kryteriów oceny;
2. bądź przykładem: sam podawaj uczniom źródła w sposób, w jaki chcesz, żeby je podawali;
3. rozmawiaj o pozytywnych aspektach podawania źródeł;
4. rozmawiaj o problemach i pokazuj, że nie zawsze jest to łatwe – buduj ich zaufanie (niech nie wstydzą się pytać);
5. nie wstydź się, jeśli sam/sama nie jesteś pewny/pewna jak opisać nowe źródło – przecież internet ciągle się zmienia.

2. Co warto powiedzieć uczniom?

Powiedz uczniom, że:

- Dostarczenie nauczycielowi dokładnej listy źródeł i wskazanie, które z myśli zawartych w pracy są od kogoś zapożyczone, uchroni ich przed podejrzeniem, że popełnili plagiat. Uświadom im, że plagiat traktowany jest jak kradzież – może mieć prawne konsekwencje.
- Dokładność przy podaniu źródeł jest dowodem dla nauczyciela, że uczniowie gruntownie przebadali zadany temat i korzystali z wiarygodnych źródeł internetowych. Wiele dzięki temu zyskają!
- Internet nie jest wyłącznie zbiorem anonimowych treści: tekstów, zdjęć, grafiki. Każde dzieło ma autora, który poświęcił czas na zbadanie i opisanie lub przedstawienie w inny sposób danego tematu. Większość dzieł ma podanych autorów – wystarczy tylko poszukać.
- W polskim prawie postać autora jest tak ważna, że jego osobiste prawa autorskie są niezbywalne i wieczne. Dlatego jeśli uczeń chce legalnie wykorzystać dane dzieło, powinien podać jego autora (nawet jeśli jest ono udostępnione na licencji Creative Commons), a jeśli nie może go zidentyfikować – powinien poszukać innego dzieła.
- Trudno mieć satysfakcję z wykonanej pracy, gdy nie poda się źródeł, jeśli jest się świadomym, że jest to niezgodne z prawem.

Obowiązkiem każdego twórcy i użytkownika jest szacunek dla pracy innych. Prawo mówi o tym, że nie można wykorzystywać myśli, tekstów czy plików graficznych bez wskazania, kto je stworzył i skąd pochodzą.

Jednocześnie zachęcaj do dzielenia się **wartościowymi źródłami** – powiedz uczniom, że internet zawiera nieograniczenie wiele informacji. Znalezienie bezwartościowych jest łatwe, wartościowych – dużo trudniejsze. Jeśli uczniom udało się znaleźć coś przydatnego – zachęć ich, aby podzielili się tym z innymi. Sam/-a też dziel się z nimi wartościowymi zasobami. Aby sprawdzić, czy źródło jest faktycznie wartościowe wystarczy **odpowiedzieć na kilka pytań sprawdzających** (patrz obok). Odpowiedzi na te pytania powinny uwzględniać 6 *zasad badania wiarygodności źródeł internetowych* (znajdziesz je na następnej stronie przewodnika).

Odpowiedz, aby zweryfikować źródło:

- Przez kogo treść została napisana?
- W jakim celu?
- Kiedy powstała?
- Gdzie powstała?
- Na jakim jest poziomie?
- Jak może pomóc w mojej pracy?

Czasem uczniom nie jest łatwo zweryfikować, czy dane źródło jest wiarygodne i wartościowe. Problemy mogą następczą m.in. artykuły sponsorowane, pisane na czyjeś polecenie lub dla poparcia jakiejś teorii. Dlatego warto zwrócić uczniom uwagę, aby poszukiwali wiedzy w więcej niż jednym miejscu (zarówno w sieci jak i poza nią) i ćwiczyć z nimi umiejętność weryfikacji znalezionych źródeł. Dzięki temu będą rozwijali także umiejętność krytycznego myślenia i analizy.

6 zasad badania wiarygodności źródeł internetowych

(polecane dla starszych uczniów)

1. Autorytet

Czy strona jest **podpisana**? Czy autor jest **ekspertem** w danej dziedzinie? Czy strona jest przez kogoś **sponsorowana**? Czy jest informacja lub link o autorze lub sponsorze strony? Jeśli nie ma, postaraj się inaczej ustalić źródło informacji.

2. Dokładność

Czy na stronie nie ma **błędów**? Jeśli znalazłeś choć jeden, może być ich więcej. Czy znany jest **redaktor** lub **korektor**, ktoś, kto sprawdza i weryfikuje informacje autora? Na stronach magazynów i gazet zawarte są takie informacje, na prywatnych blogach, czy stronach internetowych już nie.

3. Obiektywność

Czy informacje są **stronnicze**? Czy strona służy promowaniu konkretnej opinii? Czy na stronie są **reklamy**? Czy ich treści są powiązane z informacjami na stronie?

4. Aktualność

Czy strona ma **datę powstania**? Czy ma datę ostatniej **aktualizacji**? Czy linki podane na stronie są aktualne?

5. Zakres materiału

Co jest na tej stronie, czego nie znajdziemy na innych? **Na ile materiał jest pogłębiony?**

6. Intencja

Dlaczego dany autor czy organizacja pisze na ten temat? **Czy ma w tym jakiś cel?** Czy jest stronniczy/-a czy obiektywny/-a?

Zasada 2 x W

Jeśli uczeń szuka do swojej szkolnej prezentacji np. informacji na temat zmian klimatu, to znajdź w sieci wiele odmiennych punktów widzenia. Różne opinie przedstawiają np.:

- redaktor naukowego portalu,
- działacz ochrony środowiska, prowadzący blog,
- linie lotnicze odpowiadające na zarzuty zanieczyszczania powietrza przez samoloty.

Praca, która uwzględni różne punkty widzenia, tylko zyskuje na wartości. Warto pokazać uczniom, że powinni krytycznie korzystać ze źródeł i zawsze szukać więcej niż jednego.

Powiedz uczniom, że **warto dzielić się źródłami**. Podkreśl jednak, że wcześniej powinni być oni przekonani, że **te źródła spełniają zasadę 2xW** – czyli są

WARTOŚCIOWE I WIARYGODNE

3. Czego wymagać od uczniów?

Pełen opis źródła internetowego powinien zawierać:

- (1) dane o autorze;
- (2) tytuł (zdjęcia, artykułu, grafiki itp.);
- (3) datę ostatnich odwiedzin;
- (4) link.

Nie oczekuj, że uczniowie od początku edukacji będą potrafili prawidłowo opisywać źródła internetowe. **Stopniowo wprowadzaj poszczególne elementy.**

W najmłodszych klasach:

- wymagaj **podawania linku** a także ucz, że każde źródło może być opisane przy pomocy szeregu informacji (patrz: ćwiczenie „Co wiesz o tej książce”, na końcu poradnika).

W starszych klasach szkoły podstawowej:

- uczniowie powinni mieć także świadomość, że treści wędrują w internecie, dlatego ważne jest, aby **obok linku podawać datę ostatnich odwiedzin strony**, która jest naszym internetowym źródłem.

Na kolejnych poziomach edukacji:

- ćwicz **pełen zapis** (dane o autorze, tytuł, data publikacji) oraz umiejętność jego porządkowania.

4. Jak opisywać źródła internetowe?

Źródło internetowe warto podać w sposób użyteczny dla nas i czytelnika. Opis nie powinien zawierać zbyt wielu informacji ani być zbyt skomplikowany.

Co musi zawierać opis źródła internetowego?

Opisując źródło internetowe nazwę wydawnictwa zastąp linkiem, a datę wydania publikacji – datą dostępu, czyli datą TWOJEGO ostatniego wejścia na stronę.

Podstawowy opis źródła **KSIĄŻKOWEGO**:

Batorowska Hanna **(1)**, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji* **(2)**, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich **(3)**, Warszawa 2009 **(4)**
(1) dane o autorze
(2) tytuł publikacji
(3) nazwa wydawnictwa
(4) data wydania publikacji

Podstawowy opis źródła

INTERNETOWEGO:

(1) dane o autorze
(2) tytuł dzieła
(3) data ostatnich odwiedzin
(4) link

Po co data dostępu?

Dzięki dacie, nawet jeśli treść zniknie z internetu pod wskazanym adresem, czytelnik będzie mógł szukać jej za pośrednictwem jednego z systemów archiwizujących, np.:

- w The Wayback Machine [<http://archive.org/web/>]
- lub w kopiach sporządzanych przez wyszukiwarki.

Dodatkowo pozostanie choćby minimalna, ale konkretna informacja, że **we wskazanym czasie materiał znajdował się pod podanym adresem**.

5. Przykłady

W Internecie mamy do czynienia z bardzo wieloma materiałami. Znajdziemy tam nie tylko książki, ale również treści na portalach, artykuły z elektronicznych wersji czasopism, zdjęcia, grafiki, wpisy na blogach, wpisy na forach internetowych. Jeśli z nich korzystamy, musimy je prawidłowo opisać. Poniżej znajdują się przykłady opisu źródeł najczęściej wykorzystywanych przez uczniów:

- książki opublikowanej on-line
- artykułu z portalu internetowego
- artykułu ze strony internetowej gazety/czasopisma
- tekstu z bloga
- grafiki lub fotografii
- filmu z serwisu YouTube

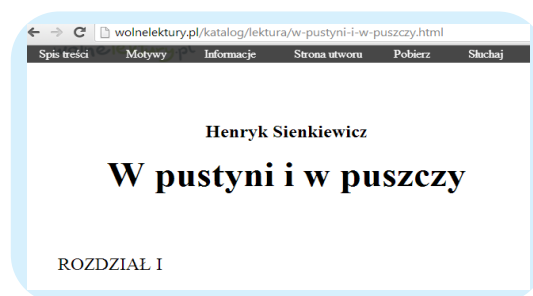
Pamiętaj, że te przykłady nie wyczerpują wszystkich możliwości. Jednak jeśli Twój uczeń nie uczy się opisywać wymienione źródła i rozumieją, dlaczego należy to robić właśnie tak, tym łatwiej będzie im nauczyć się opisywania innych.

Książka jako źródło internetowe

Kiedy źródłem jest książka opublikowana w internecie, sprawa z opisem źródła jest prosta – łatwo odszukać jej autora oraz tytuł.

Opis źródła:

Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*, Wyszukano 29.10.2013, w:
<http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/w-pustyni-i-w-puszczy/>

Artykuł z portalu internetowego

Opis takiego źródła może nastęrczać pewne trudności.

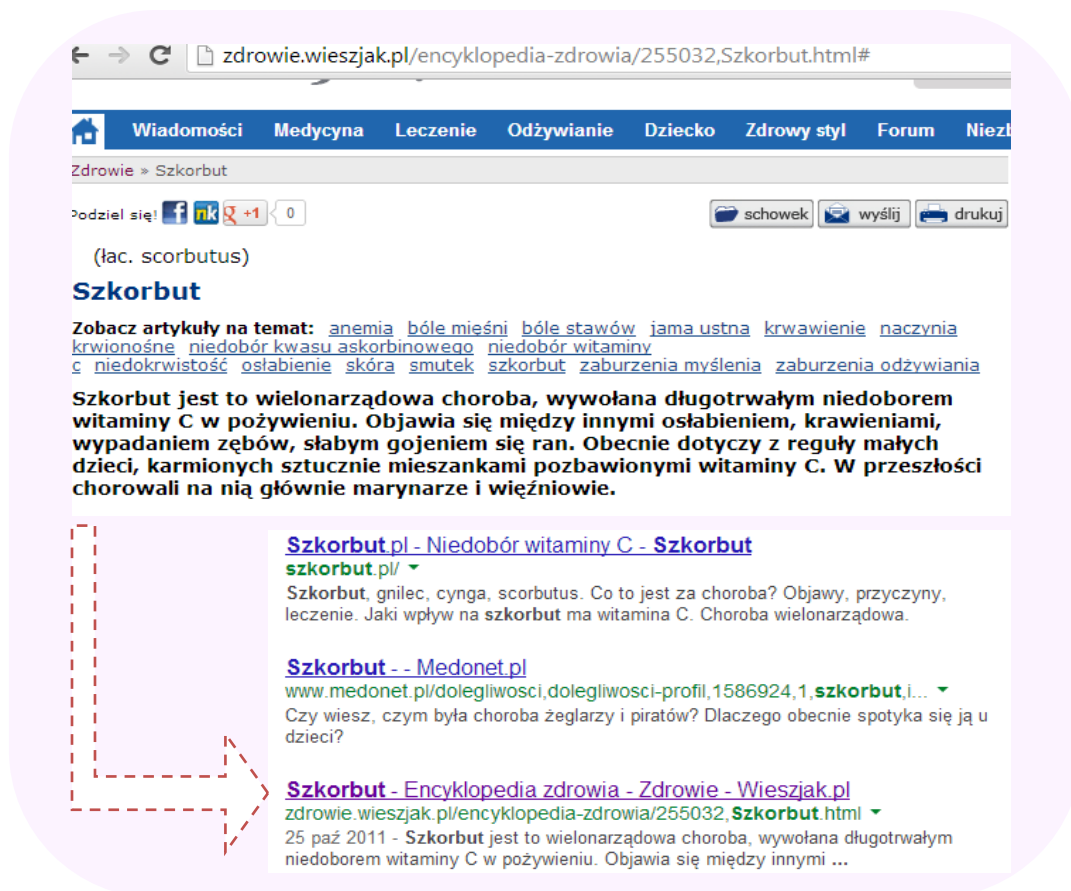
Opis źródła:

Encyklopedia zdrowia, *Szkorbut*, Wyszukano 29.10.2013, w: <http://zdrowie.wieszjak.pl/encyklopedia-zdrowia/255032,Szkorbut.html>

Po wejściu pod podany adres trudno określić, jak nazywa się strona/serwis. „Zdrowie wiesz jak?“, „Encyklopedia zdrowia” – która nazwa jest właściwa? W opisie źródła podano nazwę „Encyklopedia zdrowia”. Dlaczego? W tym wypadku odwołaliśmy się do wyników w wyszukiwarce Google. Tam strona, z której korzystamy, występuje pod taką nazwą. Zatem, gdy brak informacji o nazwie serwisu, warto cofnąć się do wyników wyszukiwania.

Podobnie może być z danymi o autorze – niekiedy brakuje informacji o nim pod artykułem. Wtedy należy poszukać ich w linku, w wynikach wyszukiwania, opisie artykułu lub w innych miejscach na stronie. Oczywiście, brak autora nie powoduje, że nie możemy zacytować dzieła lub wykorzystać je

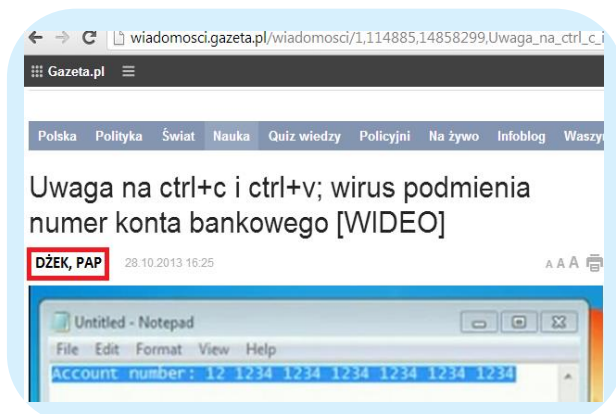
jako źródło. Poszukajmy go w wynikach wyszukiwania. Jeśli to nie przyniesie skutku – warto zaznaczyć, że autor jest nieznany.

Artykuł ze strony internetowej gazety/czasopisma

Opis źródła:

DŹEK, PAP, *Uwaga na ctrl+c i ctrl+v; wirus podmienia numer konta bankowego*, www.gazeta.pl,
Wyszukano 29.10.2013, w:
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114885,14858299,Uwaga_na_ctrl_c_i_ctrl_v_wirus_podmienia_numer_konta.html

Czasem źródła internetowe nie są podpisane imieniem i nazwiskiem. To jednak nie znaczy, że nie mają autorów. Wręcz przeciwnie – jesteśmy zobowiązani do tego, żeby ze szczególną uwagą sprawdzić, czy gdzieś nad tekstem (jak w przypadku obok) lub pod nim nie ma inicjałów, pseudonimów, czy nicków, informujących o autorze. Należy je podać w opisie (także wtedy, jeśli autor napisał tekst korzystając z innego źródła, które podał). Jeśli

nie udam nam się, pomimo zachowania szczególnej staranności, znaleźć informacji autora, warto o tym poinformować – napisać np. autor nieznany.

Możliwy jest też inny rodzaj opisu. Opis artykułu ze strony internetowej, o charakterze czasopisma, może wyglądać tak, jak poniżej.

Opis źródła:

Marcin Wilkowski, *(Nie) znalezione w polskich bibliotekach cyfrowych: Powstanie Warszawskie*, „Historia i media”, Wyszukano 29.10.2013, w: <http://historiamedia.org/2010/07/31/nieznalezione-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>

W przypadku źródeł pochodzących ze stron internetowych czasopism **warto podać nazwę gazety lub czasopisma**: „Gazeta Wyborcza”, „Historia i media”, itp.

Tekst z bloga

Opis źródła:

Chwastek Danuta, [Wpis na blogu – *Jak pracować*], *W pustyni i w puszczy*, Wyszukano: 29.10.2013, w: <http://lekturawpustyniwpuszczy.blogspot.com/p/proces.html>

W przypadku źródeł pochodzących z blogów należy zaznaczyć, że pochodzi ono właśnie z tej formuły obecności autora w Internecie oraz podać nazwę zakładki lub tytuł wpisu. Informacje te ułatwią dotarcie do treści, jeśli w przyszłości link będzie nieaktywny.

Grafiki i fotografie

Opis źródła:

[Allert Aalders \(1\)](#), *Dog sunny Day Afternoon (2)*, www.flickr.com (3), [CC BY-NC 2.0](#) (4)

Adres serwisu oraz licencja (jej treść) powinny być „podlinkowane”. W przypadku serwisu Flickr można podlinkować również autora w taki sposób, żeby łącze przenosiło do jego galerii. W przypadku, gdy praca, w której zdecydowaliśmy się wykorzystać grafikę, czy fotografię jest pracą, przeznaczoną do wydruku, warto zastosować taki zapis: Allert Aalders, *Dog sunny Day Afternoon*, Wyszukano 29.10.2013, w: <http://www.flickr.com/photos/allert/424644321/>

Zdjęcia lub grafiki, wykorzystane w pracy szkolnej lub prezentacji (zwłaszcza te publikowane w sieci lub w inny sposób udostępniane poza szkołą), najbezpieczniej, jeśli **pochodzić będą z serwisów, na których znajdują się materiały na wolnych licencjach (Creative Commons)**. **Nie zwalnia to jednak z obowiązku podania: (1) danych autora, (2) tytułu „dzieła”, (3) nazwy serwisu, z którego ono pochodzi oraz (4) rodzaju licencji Creative Commons (CC)**, na której zostało udostępnione.

Warto jednak pamiętać, że na potrzeby szkolne uczniowie i nauczyciele mogą korzystać z materiałów objętych nie tylko CC, ale także C, czyli tradycyjnym copyrightem. Wynika to z zasad działania tzw. dozwolonego użytku w edukacji. Te konkretne zapisy w prawie autorskim dają w tej chwili podstawę uczestnikom „sytuacji edukacyjnych” do legalnego korzystania z określonych zasobów. Należy jedynie pamiętać, że nie można takich zasobów rozpowszechniać i upubliczniać grupie osób, które nie uczestniczą w tej sytuacji edukacyjnej (czyli nie można np. publikować w sieci prac uczniów, zawierających zdjęcia czy muzykę objętą copyrightem, chyba że dzieje się to w zamkniętej grupie i ma cel edukacyjny).

Wszystkiego na temat dozwolonego użytku można dowiedzieć się w tekście poniżej: Marcin Grudzień, *Cyfryzacja polskiej szkoły a dozwolony użytek edukacyjny*, Wyszukano 20.01.2014, w: <http://www.edunews.pl/edukacja-na-co-dzien/media-i-edukacja/2379-cyfryzacja-polskiej-szkoly-a-dozwolony-uzytek-edukacyjny>

Filmy z serwisu YouTube

Opis źródła:

Kopiowanie to nie kradzież; Animacja, tekst, melodia – Nina Paley, aranżacja – Nik Phelps; wokale - Connie Champagne, napisy polskie – Weronika Paszewska, Wyszukano: 29.10.2013, w: <http://www.youtube.com/watch?v=fnQzDbM-u0w>, licencja [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/).

Serwis YouTube to nie tylko źródło zabawnych filmików, czy muzyki, ale także olbrzymia baza materiałów, które można wykorzystać w edukacji.

- **W celach edukacyjnych można z nich korzystać w ramach lekcji lub zajęć szkolnych, niezależnie od ich źródła i nawet jeśli wszystkie prawa ich dotyczące są zastrzeżone.** Nieodpłatnie i bez pytania o zgodę, można też film/muzykę wykorzystać na bezpłatnej imprezie szkolnej. **Istotne jest jednak, aby zgodnie z zasadami dozwolonego użytku edukacyjnego, wykorzystany film nie był rozpowszechniony poza szkołą. To oznacza, że nie można udostępniać w sieci nagrań wideo, na których pojawią się wykorzystane materiały filmowe, czy muzyczne, jeśli materiały te nie są udostępnione przez ich autora na odpowiedniej licencji CC;**
- **Na podstawie prawa cytatu można wykorzystywać fragmenty filmów i muzyki z tego serwisu, tworząc własny materiał, będący np. fragmentem szkolnej prezentacji, w której to dzieło będzie omawiane.** Należy jednak pamiętać, że **stosunek pracy ucznia i cytowanego fragmentu/cytowanych fragmentów musi jasno wskazywać na to, że cytat pełni jedynie funkcję pomocniczą.** Jeśli ten stosunek będzie zaburzony, istnieje prawdopodobieństwo uznania go za plagiat.

Bez względu na te udogodnienia – niezbędna jest szczególna ostrożność, jeśli chodzi o podawanie i opisywanie źródeł pochodzących z serwisu YouTube:

- Należy sprawdzić, czy materiał został udostępniony na [licencji Creative Commons](#). Jeśli tak – podać, jakiego rodzaju jest ta licencja.
- Przy zastosowaniu cytatu, korzystając z YouTube, trzeba podać tytuł, twórcę, datę wyszukania oraz licencję, jeśli taka informacja jest dostępna.

Kiedy do serwisu zostanie wgrany pokaz zdjęć lub filmik z prezentacją, YouTube często sam podpowiada, żeby podmienić muzykę, jeśli wykryje „naruszenie praw”. Zwykle przesyła wtedy maila z informacją, że wykorzystana muzyka jest własnością firmy fonograficznej. Warto jednak sprawdzić to na własną rękę, gdyż ta funkcja w serwisie nie zawsze zadziała.

6. Co jeszcze warto wiedzieć o opisywaniu źródeł?

Co jeśli źródłem jest zeskanowana książka?

Wiele publikacji dostępnych w internecie to po prostu zeskanowane książki i artykuły, pierwotnie opublikowane na papierze. W takich przypadkach, **w czasie przygotowywania opisu źródeł, najrozsądniej jest sporządzić przypis odwołujący się do wersji papierowej** – według opisanego wcześniej wzoru:

Batorowska Hanna, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2009

Można ewentualnie, na końcu opisu, dodać w nawiasie kwadratowym dopisek w rodzaju: **[dostępna także wersja elektroniczna]**. Jest on jednak uzasadniony tylko wtedy, gdy chodzi o publikację trudno dostępną w wersji papierowej (niskonakładową lub bardzo starą).

Co z numeracją stron?

Podajemy numery stron, jeśli nasze źródło je zawiera (np. kiedy ma formę pliku pdf) oraz gdy informacja, z którego konkretnego fragmentu czyjejś publikacji korzystamy, jest istotna. **Można również podać datę publikacji źródła internetowego**, jeśli jest to istotne i jeśli taka informacja jest dostępna.

WYBIERAJ ŹRÓDŁA AKTUALNE!

Dlaczego? Patrz str. 5:
„6 zasad badania
wiarygodności źródeł
internetowych”.

Czy ten link nie jest za długi?

Internet to źródło bardzo wielu treści. **Im bardziej będziemy precyzyjni w podawaniu miejsca, skąd pochodzi źródło, tym bardziej będziemy wiarygodni** jako autorzy.

PODAWAJ PEŁEN ZAPIS LINKU!

TAKI TO ZA MAŁO:

<http://historiaimedia.org>

TAKI LINK JEST UŻYTECZNY:

<http://historiaimedia.org/2010/07/31/nieznaleszone-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>

Długi link może wydawać się skomplikowany. Jednak zainteresowany może przecież użyć skrótu „ctrl+c” – skopiować link, a skrótem „ctrl+v” wkleić kompletny link w wyszukiwarce.

Kolejność i interpunkcja

Standardy opisu źródeł internetowych nie są do końca ujednoczone. Pamiętaj, że od Twojej decyzji zależą:

- kolejność niektórych elementów opisu (autor i tytuł zawsze powinny być na początku);
- zastosowanie znaków przestankowych.

Ucząc swoich podopiecznych prawidłowego opisu źródeł wybierz jeden ze sposobów zapisu informacji – stosuj go i wymagaj od swoich uczniów, aby i oni stosowali go konsekwentnie.

Zauważ, jak różne mogą być prawidłowe opisy źródeł.

Te dwa opisy różnią się **kolejnością** podanych informacji.

Marcin Wilkowski, *(Nie) znalezione w polskich bibliotekach cyfrowych: Powstanie Warszawskie*, „Historia i media”, Wyszukano 29.10.2013, w: <http://historiamedia.org/2010/07/31/nieznalezione-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>

Marcin Wilkowski, *(Nie) znalezione w polskich bibliotekach cyfrowych: Powstanie Warszawskie*, „Historia i media”, <http://historiamedia.org/2010/07/31/nieznalezione-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>, (data dostępu 29.10.2013)

Zapisy mogą różnić się też **kropkami i przecinkami**.

Marcin Wilkowski, *(Nie) znalezione w polskich bibliotekach cyfrowych: Powstanie Warszawskie*. „Historia i media”. Wyszukano 29.10.2013, w: <http://historiamedia.org/2010/07/31/nieznalezione-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>

Marcin Wilkowski, *(Nie) znalezione w polskich bibliotekach cyfrowych: Powstanie Warszawskie*, „Historia i media”, Wyszukano 29.10.2013, w: <http://historiamedia.org/2010/07/31/nieznalezione-w-polskich-bibliotekach-cyfrowych-powstanie-warszawskie/>

Najważniejsza jest **konsekwencja**, czyli aby wszystkie źródła danego typu były opisane w ten sam sposób!

7. Ćwiczenia – praca ze źródłami

I. Co wiesz o tej książce?

Poziom: edukacja wczesnoszkolna/szkoły podstawowe

Potrzebne materiały: książka, komputer, link do wybranego artykułu, kartka papieru, długopis

Ćwiczenie jest wstępem do nauki o źródłach i ich opisywaniu.

Każdy uczeń ma przed sobą egzemplarz książki, np. lektury. Poproś, aby każdy „dowiedział się” o niej jak najwięcej. Informacje, które „zdobywa”, notuje na kartce.

Uczniowie pracują samodzielnie – zakładamy, że notują imię i nazwisko autora, liczbę stron, coś na temat treści z okładki, itp.

Omów wyniki ćwiczenia – stwórzcie katalog informacji na temat książki.

Następnie poproś, żeby uczniowie wybrali maksymalnie 3 najważniejsze, ich zdaniem, informacje. Powiedz: „wyobraźcie sobie, że musicie podać koleżance 3 informacje, których będzie potrzebowała do wypożyczenia książki z biblioteki”.

Stwórzcie katalog 3 informacji: imię i nazwisko autora, tytuł, nazwa wydawcy.

Przeprowadź analogiczne ćwiczenie, z wykorzystaniem internetowego źródła, np. artykułu w internecie – „co powiesz koleżance/koledze, aby znalazł/a artykuł w internecie?”.

Podsumuj ćwiczenie: Podsumowaniem obu ćwiczeń powinno być wypisanie różnic w podawaniu informacji dotyczących papierowej książki i artykułu on-line.

II. Galeryjka

Poziom: edukacja wczesnoszkolna/szkoły podstawowe

Potrzebne materiały: zdjęcia

Rozwieś w sali zdjęcia jezior, mórz i fontann (takich, z których akurat wypływa woda). Rozmieść je tak, aby obejrzenie wszystkich wymagało rozejrzenia się.

Poproś uczniów o podanie różnych skojarzeń z fontanną. Zakończ „burzę mózgów”, gdy padnie słowo klucz – „źródło”. Porozmawiaj z uczniami o znaczeniu tego słowa, w kontekście pochodzenia informacji.

Następnie każdy z uczniów otrzymuje do domu jedno zdjęcie. Możesz także zamiast wydrukowanego zdjęcia podać niektórym uczniom link do niego. Każdy z uczniów ma za zadanie dowiedzieć się jak najwięcej o tym, co znajduje się na obrazku. Podkreśl, że ważna jest nie tylko ilość informacji, jakie zdobędzie, ale także ich pochodzenie – poproś, żeby każdy notował źródła. Uprzedź, że nie chodzi o notatkę typu: „książka”, „internet” – niech opiszą, jaka to książka lub podadzą, z jakiej konkretnie strony internetowej korzystali.

Podsumuj ćwiczenie: Na następnych zajęciach zapytaj, jak uczniowie szukali informacji i co stanowiło największą trudność w ich zdobywaniu. Sprawdź, jakie źródła udało się pozyskać i co uczniowie o nich wiedzą. Możesz też pokazać, czym różnią się informacje zdobyte o zdjęciu zamieszczonym on-line, jak i o zdjęciu, które otrzymali w formie papierowej.

III. Informator

Poziom: gimnazjum, liceum

Potrzebne materiały: kartki papieru z opisanymi informacjami i źródłami

Poproś kilku uczniów, aby stali się źródłami informacji (każdy uczeń innym). Wcześniej przygotuj dla nich kartki z notatkami, jakie informacje każde „źródło” posiada i w jaki sposób można je nazwać, np. strona internetowa czasopisma i link.

Reszta uczniów wciela się w reporterów.

Ćwiczenie należy tak skonstruować, żeby wszystkie „źródła” mówiły na ten sam temat, ale w odmienny sposób – część z nich powinno posiadać informacje niesprawdzone, albo sprzeczne z pozostałymi „źródłami”. „Źródła” rozchodzą się po sali.

Zadaniem pozostałych osób – „reporterów”, jest napisanie krótkiej, kilkuzdaniowej informacji. Mają czas na rozmowę z każdym „źródłem”, chodząc swobodnie po sali.

„Reporterzy” piszą informację/krótką pracę. Na końcu tej pracy muszą podać, z jakich źródeł korzystali. Muszą również zacytować te źródła w informacji.

Podsumuj ćwiczenie: Celem ćwiczenia jest pokazanie, jak różnie można mówić na ten sam temat. Napisanie dobrego tekstu wymaga sięgania do różnorodnych źródeł, sprawdzania danych, ich weryfikacji i dociekliwości. Oraz... podawania źródeł naszych informacji.

Zapytaj uczniów, jakie powstałyby teksty, gdyby pisać je wyłącznie w oparciu o jedno ze źródeł. W jaki sposób wiadomości różniłyby się treścią i znaczeniem? Czy byłyby równie wiarygodne, pożyteczne i ciekawe dla czytelnika bez podania źródeł informacji?

IV. Stanął w ogniu dom...

Poziom: gimnazjum, liceum

Potrzebne materiały: kartka z hasłem

Podziel uczniów na dwie grupy. Każda grupa dostaje kartkę z hasłem, np.: „O 7:00 rano zawalił się nowo wybudowany budynek”.

Zadaniem jest znalezienie/wymyślenie przez uczniów jak najwięcej źródeł, z których można by skorzystać pisząc wiadomość/notatkę o tym wydarzeniu. Wśród pomysłów mogą się pojawić: rozmowy z mieszkańcami sąsiedniego budynku, nadzór budowlany, różne źródła internetowe itp.

Kiedy uczniowie są gotowi, każda grupa odczytuje swoją kartkę z informacją dotyczącą wydarzenia i wymienia swoje źródła informacji.

Podsumuj ćwiczenie: Wszyscy sprawdzają poprawność opisu źródeł i omawiają wyniki – co było najprostsze, gdzie pojawiły się błędy i dlaczego.

V. Ułóż rozsypankę źródeł. Stwórz bibliografię

Poziom: liceum

Potrzebne materiały: kartka z różnymi elementami opisu źródeł tradycyjnych i internetowych

Każdy uczeń otrzymuje kartkę z rozsypanymi (podanymi w przypadkowej kolejności) elementami opisu kilku różnych źródeł: książki, czasopisma, strony internetowej.

Z rozsypanych elementów opisów bibliograficznych uczeń ma ułożyć poprawny opis poszczególnych dokumentów, dokonując niezbędnych poprawek, zgodnie z poznanymi na zajęciach schematami.

Następnie uczeń ma ułożyć całość w ujednoliconą bibliografię. Jeśli – według ucznia – jakieś informacje są zbędne, może z nich zrezygnować.

W trudniejszym wariantcie ćwiczenia można stworzyć dodatkowe karteczki, z błędnymi lub niepełnymi informacjami i powiedzieć uczniom, że powinni je znaleźć i wskazać w nich, których elementów brakuje lub jak należałoby je poprawnie podać.

Poniżej przykładowa układanka:

<p>Wydanie II Warszawa Jerzy Ziomek 1976 PWN Renesans</p>	<p>Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny. Tom drugi N-Ż Warszawa PWN 1989 Wydanie piąte, poszerzone redaktor Julian Krzyżanowski</p>
<p>Warszawa „Reader's Digest” Przegląd, cop. 2005. Ewangelie. CD 1-8 płyt (CD) CD 1-2, Ewangelia według św. Mateusza. Część I i II (czyta Jerzy Trela).</p>	<p>Adam Mickiewicz wiersze i świat. Część 1: widowisko multimedialne scenariusz programu Agnieszka Zawadowska, Magdalena Maciejewska rok copyright'u 2000 dysk optyczny (CD-ROM)</p>
<p>Wrocław Słownik barokowej symboliki natury 2000 hasło: Barokowa księga natury Jacek Sokolski Red. Jacek Sokolski wydawnictwo uniwersytetu wrocławskiego</p>	<p>Niezależna Oficyna Wydawnicza 1982 Antologia wierszy wojennych oprac. Inga [pseud.], Jot Em [pseud.], Spectator [pseud.] grafika Be [pseud.] ; wstęp Krzysztof Zawrat [pseud.] Warszawa Nazwy oprac. : Iwona Smolka, Jarosław Markiewicz, Aleksander Wirpsza, nazwa aut. grafik : Jan Bokiewicz, nazwa aut. wstępu : A. Wirpsza</p>

http://staropolska.pl/sredniowiecze/poezja_religijna/kwiatek_czysty_01.html

MATKA BOSKA KWIETNA

O średniowiecznej pieśni maryjnej

"Kwiatek czysty, smutnego serca ucieśnienie..."

korzystanie ze strony dnia 15 stycznia 2010

Roman Mazurkiewicz

Podsumuj ćwiczenie: Na zakończenie warto omówić z uczniami, co było najprostsze, a co sprawiło im najwięcej trudności i jakie refleksje wywołało w nich to ćwiczenie.

Przy pisaniu przewodnika korzystano z następujących materiałów on-line:

- Marta Owczarek, *Googlajcie a znajdziecie*, Wyszukano 20.01.2014, w:
http://wyborcza.pl/szkola20/1,106745,8456085,Googlajcie_a_znajdziecie.html
- mat. *Szkoła z Klasą 2.0, Jak korzystać ze źródeł internetowych*, Wyszukano 20.01.2014, w:
<http://www.ceo.org.pl/pl/koss/news/jak-korzystac-ze-zrodel-internetowych>
- Kamil Janicki, *Przypisy do Internetu w pracy naukowej*, Wyszukano 20.01.2014, w:
<http://historiaimedia.org/2010/08/02/przypisy-do-internetu-w-pracy-naukowej/>
- Chwastek Danuta, [Wpis na blogu – *Jak opisywać źródła*], Wyszukano: 20.01.2014, w:
<http://blogiceo.nq.pl/tiknapolskim/2012/12/04/jak-opisywac-zrodla/>
- Elwira Śliwińska, *Opis bibliograficzny dokumentów: standardy dla potrzeb cytowania w prypisach*, Wyszukano: 20.01.2014, w:
<http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib14/sliwinska.html>

Autor:	Marcin Grudzień
Redakcja merytoryczna:	Joanna Sroka-Małolepszy Agata Łuczyńska
Korekta:	Katarzyna Rymarek Joanna Sroka-Małolepszy
Oprawa graficzna:	Joanna Sroka-Małolepszy

